

Dr. Deszpot Gabriella*

Kokas-pedagógia az ének-zene tanításban: a Dinamikus énekzene-tanulás

Bevezető

A 2016 és 2020 között a Magyar Tudományos Akadémia által kezdeményezett és finanszírozott tantárgy-pedagógiai projektben az *MTA-LFZE Aktív Zenetanulás Kutatócsoport* fejlesztői a mozgást kapcsolták hozzá az énekléshez és a zenehallgatáshoz újító zenepedagógiai módszerek kidolgozásakor. A 12 állandó tagot számláló, interdiszciplináris kutatócsoport *Dr. Nemes László Norbert* vezetésével kettő új, mozgásra alapozott, a Kodály-koncepció szellemiségét követő zenepedagógiai modell kidolgozását végezte el, és ezek összetett longitudinális hatásvizsgálatát folytatta le a kognitív idegtudomány korszerű pszichológiai és elektrofiziológiai mérő eszközeit is felhasználva a zenei és a nem-zenei képességek transzferhatásainak vizsgálatára¹.

A következő tanulmány áttekintést ad a Dinamikus énekzene-tanulás modell megszületésének körülményeiről és legfontosabb jellemzőiről².

A szabadon kódoló mozgás szerepe a képességek fejlődésében

Az aktív zenetanulás 2. (kettes számú) modellje, a Dinamikus énekzene-tanulás, nem más, mint a több évtizedes múlttal rendelkező **Kokas-pedagógia adaptálása az általános iskolai ének-zene tanításba**. Kokas Klára zenei képességfejlesztő gyakorlata mozgásközpontúsága miatt sorolható az aktív zenetanulás példái közé. Évtizedek óta hivatalos méltányolásra és rendszerszintű elterjesztésre vár a magyar iskolai ének-zene tanítás egyenrangú módszertanaként.

A pályázat beadásakor az nem lehetett kérdés, hogy kapjon-e szerepet a kutatás-fejlesztés során Kokas Klára kreatív zenepedagógiája, amelynek elválaszthatatlan lényege (világ elsőként) pont a mozgás-improvizáció bevezetése a kodályi zenei nevelésbe. Annak a szabad mozgásnak az alkalmazása, amely szervesen épül be az éneklésbe is, és ami a komplex zenebefogadás éltető eleme³.

¹ Az „Aktív zenetanulás énekléssel és mozgással – módszerek és hatásvizsgálatuk” elnevezésű kutatás folyamatáról és záró eredményeiről itt érhetők el információk: https://kodaly.hu/kodaly_mta-lfze/kutatas-kozben-i-iv-107338; https://kodaly.hu/kodaly_mta-lfze/a-kutatas-zaro-produktumai-122204; <https://mta.hu/tantargy-pedagogiai-kutatasi-program/mta-lfze-aktiv-zenetanulas-kutato-csoport-107087>

² E tanulmány kivonatai prezentációval kísért előadás, vagy hozzászólás formájában hangzottak el az MTA-LFZE Aktív Zenetanulás Kutatócsoport online záró rendezvényén: ÚJ ZENETANÍTÁSI MODELLEK A KODÁLY-KONCEPCIÓ SZELLEMÉBEN c. zenepedagógiai konferencia, 2021. március 27. (webinarium-Zoom platform) Elérés: <https://www.youtube.com/watch?v=xkjROXqWuxA> Teljes hossz: 6:08:55; a Dinamikus modellről szóló részek: előadás (1:20–1:37), bemutatók (3:11–3:57) kerekasztal hozzászólások (5:19–5:22; 5:26–5:33).

³ Az 1. modellben kodályi zenepedagógiát a *tanár által irányított* mozgás gazdagítja, melyek népi énekesjátékokat, ill. tapsolásra épülő mozdulatsorok játékos koreográfiáit használja fel. Bővebben: Szirányi Borbála (2021): *Tanári kézikönyv. Aktív Zenetanulás énekléssel és mozgással. 1. modell. Kreatív énekes-játékok ritmikus mozgással*. Támogatott Kutatócsoportok Irodája, Budapest

A Dinamikus modell estében a **mozgás** a tanulás folyamatában nélkülözhetetlen vivőanyag és eszköz.

Ahogy a tanár számára a *zene a partner, a munkatárs* a tanítás során, ugyanígy a gyerek számára a *mozgás a segítő társ* a tanulásban. Ez nem ugyanaz, mint amit *mozgásos tanulási stílusnak* tartunk. Itt a tanuló nem mechanikus mozgással kíséri a memorizálást, nem leegyszerűsítve paralel illusztrál.

A tanár a tanítás során úgy válogatja ki a dalos és a zenei tananyagot, hogy azok a célzott zenei készségfejlesztéshez a legjobb lehetőségeket adják. A tanuló gyermek számára a *mozgás a tanuló társ* és egyben a *játszópartner*, amelynek segítségével kiismerheti e felkínált zenei anyagot.

A tanulók az egész test egyéni aktivizálásának köszönhetően a felfedezés útján ismerik meg a zenei tudást.

1. ábra A mozgásalapú Dinamikus énekzene-tanulás („3 in 2”) A Kokas-pedagógiával megegyezően a szabadon improvizált mozgásra alapozott az éneklés és a zenehallgatás egyaránt, lehetővé téve a testi tanulást.

Ekkor arra építünk, hogy a gyerekek **ne csak a hallással** érzékeljék a zenét, hanem kapjon szerepet az egyensúlyérzékelés és a teljes térészlelés (*vesztibuláris ingerület felvétel*), továbbá a rezgések érzékelése a csontokban és a testben lévő folyadékokban (*vibratorikus ingerület felvétel*) ill. általában nyíljon lehetőség a *szenzomotoros integrációra*. A zenében lévő, a hanghullámokkal érkező rezgés-információknak az *átkódolása* jelentéssel bíró *mozgássá* – ez a testi alapú zenetanulás lényege. A Dinamikus énekzene-tanulás esetében a „lefordítás” (dekódolás, kódolás) a szabad mozgásnak köszönhetően nem a tanár által kitalált és reprodukálható előkép alapján történik, hanem az a növendék számára a személyes mintázatok felbukkanását, kidolgozását támogatja, erősíti. Az egyéni improvizáción alapuló mozgás a gyermek saját belső világának kivetítését teszi lehetővé, amelyet a zenei tartalmakkal önállóan és egy folyamat során *motorosan szinkronizál*. A mozgás centrumban tartása a gyerek számára a természetes zenetanulás olyan élményszerű eszköze lesz, amely sokszor bevezeti őt az örömteli flow-ba, ami motivációt ad a további tanuláshoz.

– *Hogyan lehet a zene figyelmére, átélésére tanítani?*

– Úgy, hogy a gyerekekkel felfedeztetem a zenét. Elé teszem azt a zenedarabot, ami arra inspirálja, hogy mozogjon, ha akar. Nem lehet ezt igazából táncnak nevezni, inkább egy meditatív, figyelő zenei mozgásnak, amely a képzelet szabad ösvényen szálldos. Egyik gyerekem fogalmazta meg pontosan: „a zene felemeli a kezeimet és játszik velük”.

A szabadon születő mozdulat belülről jön, benned árad, a csontjaidban van, a lágy részeidben. A gyerekek a zene bizonyos aspektusaira a testükkel reagálnak, mivel a rezgés fiziológiai dolog. Az én dolgom, hogy a mozdulatot, a képzeletet és a zenét együttes élménnyé segítsem. (Kokas Klára, 1999) ⁴

⁴ Mayer Judit (1999): Felfedeztetni a muzsikát. Beszélgetés Kokas Klára zenepedagógussal. Interjú. *Savaria Fórum*, 1999. december

A kutató munkacsoport tagjai és munkamódszerei

A Dinamikus modell megszületése **négyfős kutatócsoport** kitartó munkájának köszönhető az elmúlt hosszú évek során. A logisztikailag is nehezített körülmények ellenére (pl. eltérő munkahely, időbeosztás, földrajzi helyek) a modellfejlesztés előre haladó spirálként, egymást ciklikusan követő feladatok megoldásaival építkezett, amely mindig oda-vissza csatolta a gyakorlati és az elméleti ismereteket.

2. ábra A szakmódszertani tartalomfejlesztés menetének visszatérő lépései

A műhely-jellegű munka a kísérleti tanításoktól négy évfolyamon, annak dokumentációján át a bevált elemzéséig terjedt, melynek során filmkatalógus és a tanítást segítő tanári dokumentumok is elkészültek.

A 2. modell munkacsoportjának minden tagja⁵ kiérlelt tapasztalati és sokoldalú elméleti felkészültséggel, több éves, évtizedes gyakorlattal vágott bele a szakmódszertani fejlesztésbe, amely Kokas Klára pedagógiája nyomdokain indult el. *Farnadi Tamara* volt a modell élő iskolai praxisának megteremtője, majd dokumentátora, experimentáló-fejlesztő tanára, a több száz órányi kísérleti tanítás teljesítője – tehát a szakmai tartalmak legfőbb kimunkálója. A kutatás-fejlesztés reflektáló-kontroll tanári szerepét; a kipróbáló, követő tanítást; a szakmai anyagok írását és értékelő-elemzését *Buda Sára* biztosította. A Dinamikus modell kidolgozott anyagainak szakmai lektorálásáról *Körtvési Katalin* gondosodott. Segítő munkatársként, felvétel rögzítőként *Bozsakyné Zvezdovics Mónika* tanító tevékenykedett. A tanárok számára kidolgozott oktatást segítő multimédia példatár honlapon való megjelenítése *Patakiné Sztana Ágnes* webszerkesztői munkáját dicséri. A szakmódszertani fejlesztés eszmei koncepciójának, gyakorlati-elméleti koherenciájának rendszerszintű kidolgozója és az innováció megvalósító ügyvezetője, produktumainak koordinálója és alkotó szerkesztője e sorok írója (*Deszpot Gabriella*) volt.

⁵*Deszpot Gabriella*, PhD. (Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Budapest) nyugalmazott tudományos főmunkatárs, művészetpedagógus; *Farnadi Tamara* (Richter János Zeneművészeti Szakgimnázium AMI, Bartók Béla Ének-zenei Általános Iskola, Győr) zenepedagógus, karnagy, Kokas-oktató; *Buda Sára* (Weöres Sándor Általános Iskola és AMI, Gyömrő) ének-zene, szolfézs tanár, Kokas-tanító; *Körtvési Katalin* (Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet, Kecskemét) szolfézs-zeneelmélet tanár, karnagy, Kokas-pedagógia oktató

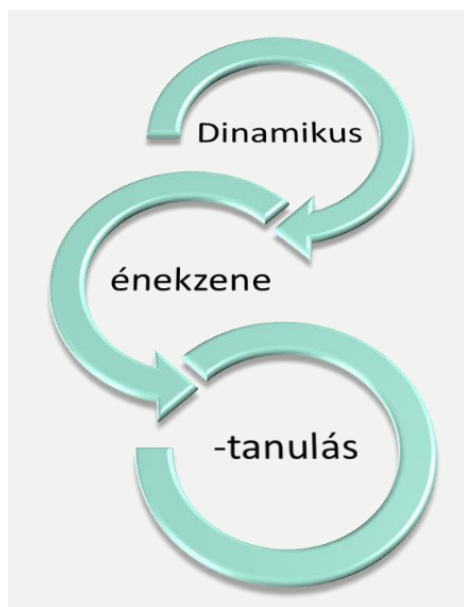
Tézisek, konklúziók

Kutatócsoportunk a 2. modell fejlesztése során a következő megállapításokra jutott:

1. **Kokas Klára pedagógiája adaptálható a közoktatás ének-zene tantárgy követelményeihez az alsó tagozat minden évfolyamán.**
2. **A Kokas-módszer minden eleme – különböző hangsúllyal – megtartható az általános iskolai ének-zene tanításban.**
3. **Lehetséges a Kokas-pedagógia szemlélete, kreatív gyakorlata és a tradicionális Kodály-metódus integrált alkalmazása az ének-zene tantárgy élményszerű tanítása során.**
4. **A kifejlesztett új tantárgy-pedagógia jellegzetes tulajdonságai alapján leírható és önálló, rendszerszerű modellként értelmezhető. Megnevezése: Dinamikus énekzene-tanulás.**

Az elnevezés jelentése

A *Dinamikus énekzene-tanulás* elnevezés nagybetűs kezdése és szavainak rendhagyó kapcsolása egyidejűleg e tantárgy-pedagógia megkülönböztetését is lehetővé teszi a *hasonlónak tűnő* más művészet- vagy zenepedagógiai módszerektől.

3. ábra Az aktív zenetanulás 2. modelljének elnevezése emlékeztető formában

A helyesírási normát követő írásmód helyett (vagyis: *ének-zene*) ez az új elnevezés szavainak tagolásával is megjeleníti a módszertan szemléletmódját: kifejezi az ének és a zene egy tartalom- és élménykörbe vonását (úgy mint: *énekzene*) és felvezeti a személyes, adaptív, szabad tanulás lehetőségét a zene szekvenciális oktatása mellett, rámutatva ezzel a tanuló saját felelősségű bevonódására, motivációjára (úgy mint: *énekzene-tanulás, az ének-zene tanítása vagy zeneoktatás helyett*).

A *dinamikus* jelző több értelemben is utal a modell lényegére. Mivel ez a módszertan a zenei tudás megszerzését a gyermekek *önindított mozgásán* keresztül valósítja meg; a *személyes* elevenségre és önkéntes aktivitásra építi az éneklést és a zenehallgatás (zenefigyelem) megtanulását is.

Mindezeket túl koncepcionális, hogy az új modell *rugalmasan optimalizálva* (tehát dinamikus minősítve) *váltogatja* a hagyományos ének-zene tanítás eljárásait és Kokas Klára aktív zenebefogadási módszereit.

A Dinamikus modell tartalma a Kodály-koncepció tükrében

A Dinamikus modell a zenei képességfejlesztés kreatív gyakorlata a Kodály-koncepció szellemében, amely **két fő komponensből áll**. Kokas Klára mozgásalapú énekes és zenehallgatási, komplex zenebefogadási módszereit csatolva illeszti össze az Ádám-Kodály módszer eszközeivel, úgy ahogy egy cipzár esetében a zárlánc fogai összekapcsolódnak.

Kodály koncepciójának lényege, hogy a művészeti nevelést – elsősorban a zenei nevelést – a gyermekek iskolázásának középpontjába helyezi. A kodályi alapelvek egyik megvalósítási területe – Ádám Jenőhöz is köthetően – a szisztematikus, népzenei gyökerű, énekes alapú, relatív szolmizációt alkalmazó közös tevékenység. Ugyanakkor a teljes zenei tartalmak befogadásához ez még nem okvetlenül elegendő.

A zene spontán érzelmi hatásának megélése az, amely a személyiség egészének motivációját adhatják a zenei képességek realizálódásához – ehhez ez egyik, Kokas Klára által megtalált út a szabad mozgással összekapcsolt természetes éneklésen és az aktív zenehallgatáson keresztül vezet. A Dinamikus énekzene-tanulás tanulásszervezése belső arányaiban ez dominál a személyiség teljesebb kibontakoztatása érdekében.

4. ábra A Dinamikus énekzene-tanulás a hagyományos énekes alapú módszerek összeillesztése a mozgásalapú zenebefogadással

A tantárgy-pedagógiai innováció produktumai

Tulajdonképpen 2014 tavaszán (az MTA szakmódszertani pályázatának egy pilot szakaszában) indult az a folyamat, amelynek most a zárásához értünk, és amikor konkrét produktumokat tudunk a szakmai nyilvánosság elé tárni a Kokas-pedagógia közoktatási alkalmazásához.

Ezek a következők:

1. a **Dinamikus énekzene-tanulás modell**, mint koherens módszertan, mint *szellemi alkotás*.
Alkotó szerzők: *Farnadi Tamara, Deszpot Gabriella és Buda Sára*
2. felsőfokú módszertani segédletként egy **kézikönyv** tanítók, tanárok számára, amely a Dinamikus modell elméleti és gyakorlati alapjait mutatja be.
Deszpot Gabriella, Farnadi Tamara és Buda Sára (Deszpot Gabriella, szerk.) (2021): *Tanári módszertani segédlet a Dinamikus énekzene-tanuláshoz az általános iskola alsó tagozatán*. Támogatott Kutatócsoportok Irodája, Budapest. Elérés: https://kodaly.hu/kodaly_mta-lfze/a-kutatas-zaro-produktumai-122204)
3. a Dinamikus modell honlapra szerkesztett **példatára** videó és szöveges anyagok gyűjteményeként, mint *online tanári segédlet*.
Farnadi Tamara, Buda Sára és Deszpot Gabriella (Deszpot Gabriella, szerk.) (2021): *Multimédia példatár az aktív zenetanulás 2. modelljéhez. A Dinamikus énekzene-tanulás oktatási segédeszköz-rendszere és válogatott anyagai*. Támogatott Kutatócsoportok Irodája, Budapest. Elérés: <https://aktivzenetanulas.hu>

Segítő csomag zenepedagógusoknak

A modell iskolai megvalósításához a tanárok, tanítók számára állította össze a munkacsoport azt a segítő pakkot, amellyel felszerelve, a biztos zenei szaktudással rendelkezők bátrabban vághatnak neki – a módszertani szabadság jegyében – a Dinamikus énekmű-tanulás izgalmas útjának, amely a zenei képességfejlesztés kreatív világához vezet a „tantermi munka” során. Az úti készlet a következő részekből áll:

- A) **Kokas emblémák fogalmi elmélyítése: tudatosabb terminológia, definíciók összerendezése**
- B) **Dinamikus emblémák kigyűjtése: új terminológia, definíciók magyarázata**
- C) A Dinamikus modell **tanórai jelenségeinek filmes bemutatói**
- D) Konkrét **dokumentum tervezők és példák, gyűjtemények a Dinamikus órákhoz**

Érdeemes elkezdni a felkészülő önképzést kézikönyvünk tanulmányozásával, ill. annak ajánló bibliográfiájának feldolgozásával és a multimédia példatárban való elmélyedéssel. Feltétlenül szükséges megismerkedni magával a Kokas-pedagógiával, amely nemcsak elméleti felkészülést jelent a számos elérhető publikáció segítségével, de mindenek előtt olyan képzések⁶ odaadó elvégzését is, amelyek *sajátélményű tapasztalatok* megszerzését teszik lehetővé.

Tanári kézikönyvünkben foglalkozunk a **kokas⁷ emblémák** újraértelmezésével, fogalmi elmélyítésével. Ebből a mindent alapozó mozgáson túl a kokasi zenei nevelésben leginkább fókuszba tett kettő alappillért emelem ki: a *kreatív éneklés* mibenlétét, ill. a *felfedező zenehallgatást* mint új szakkifejezést. Ez utóbbival arra próbálom ráirányítani a figyelmet, hogy kívánatos már túllépni azon a sztereotípián, miszerint a Kokas-módszertan csak szabadon improvizáltatja, l'art pour l'art akárhogy táncolni hagyja a zenebefogadót. Az, bár pótolhatatlan cselekvés, de csak a kezdete az explorációnak. A lényeg és a minőségi változás akkor jelentkezik a zenebefogadásban, amikor a zenemozgás – az ismétlések, így az anticipáció és a teljes zenefigyelem révén – az emlékezetből előhívható és felismerhető kompozícióként fokozatosan kel életre.

A teljes embernevelés jegyében a Kokas-pedagógia fontos területe a nyelvi képességek indirekt fejlesztése is. Ha csoportosítjuk a tanulókat és a tanárokat érintő *nyelvi kreativitás* formáit, tisztábban érzékeljük a szövegalkotás lehetőségeit, szerepeit a tanuló gyermek és a tanító tanár oldaláról. Az eddigiekben inkább a gyermekszövegek metaforikus szóbeli közléseit követtük és elsősorban úgy, mint a szólókhöz, vagy a képi kifejezéshez kapcsolódó elbeszélő, narratív szövegalkotást, címadást. Jobban fel kell hívni a figyelmet, hogy az alkotó pedagógiai folyamat egészében nagymértékben szükséges a tanári oldalon a beszédhelyzetekben (és persze írásban is) az irodalmi igényesség, a műfaj- és a stílus érzékenység. A tanítási helyzetekben, ill. az utólagos megfigyelések, elemzések során a formatív értékelésnek megnő a szerepe, ha nemcsak a Kokas-módszer elemeit szeretnénk alkalmazni, hanem az összetettebb Kokas-pedagógiát szeretnénk művelni. A tanár oldaláról a nyelvi kreativitást a következő „műfajokban” érdemes fejleszteni: dalok szövegeiből variánsok alkotása; szabad asszociációs dalszöveg költés;

⁶ Pl. több évtizede posztgraduális pedagógusképzéseket indít 90 órában a Kokas Klára Alapítvány (aktuális részletek itt találhatóak: <https://kokas.hu/kepzesek/>); ill. 30-30 órás egyetemi kurzusok indultak az utóbbi években (pl. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen, Szegedi Tudományegyetemen).

⁷ A „kokasos” kifejezés használatakor arra utalunk, hogy a Kokas-pedagógia elvei és eljárásai alapján dolgozunk. Megtartjuk Kokas Klára személyiségének tiszteletét, de követjük a mindennapi szóhasználatot, amelyben a tulajdonnév már a szakmán belül köznevesült és így idézőjelek nélkül használjuk.

fantázia-instruálás, inspiráló kérés; felfejtő párbeszéd (értő figyelem, empatikus kérdés); esetbemutató, esetelemzés; helyszíni közvetítés (óramondás); mozgáselemzés (mint helyszíni szöveges értékelés); jelenet utólagos kommentálása, címkézése; szubjektív elemzése.

A Kokas-pedagógiában rejlik a *képiség* több réteggel rendelkezik, mint ami eddig tudatosításra került. Legalább öt irányból lehet, érdemes ráközelíteni a képiség többszintű működésére. A *vizuális kommunikáció* és a *képolvasás* mellett természetesen továbbra is a legfontosabb az *imagináció* (a belső képalkotás) lehetőségének a központban tartása. Nélkülözhetetlen a „*zenéről rajzolás*”, mint a képzőművészeti technikákkal gazdagon segített képi (ön)kifejezés és megjelenítés. Az iskola kezdő éveiben pedig lényegbevágó több lehetőséget adni a pszichomotoros leképezésre – a „*zenére rajzolásra*”.

B A **Dinamikus emblémák** megismerése a *tanári kézikönyv* elolvasásával kezdődhet el. Az új terminológia és definíciók magyarázatait a „Kérdés-válasz” kifejtés formát felhasználva személyes hangú riportban mondjuk el a Dinamikus énekzene-tanulás modell legfontosabb újításait, sajátos terminológiáját a Kodály és a Kokas-módszerhez képest. A leglényegesebbek: az óráról-óra visszatérő elemek a *testébresztő gyakorlatok*, a gyermekek énekes *kívánságlistája* és a *kapocs*, ami egy dal vagy játék, amely az *éneklésből* átvezet a kiválasztott *zeneműhöz*. A Dinamikus énekzene-tanulás egyik legfontosabb ismertetőjegye, tanulásszervező megközelítése az *élmény-téma* bevezetése a tudásátadás során, amely az egészből tart a részek felé. Ez az óra központi tárgyköre, olyan életszerű tartalom, ami egyben zenei jelentéssel is rendelkezik. De kiemelhetjük még sajátosságként a *lecsendesítést*, a vissza-visszatérő *aktivitási egységeket*, a *térhasználat* verzióit, a *tanári óra-záró mesét*, a *rajzos házi feladatot* saját címmel és a *ceruzatáncot*.

C A Dinamikus modell **tanórai jelenségeinek** hiteles bemutatása a *videó dokumentációnak* köszönhető. A modell működését, a Dinamikus emblémák mibenlétét leginkább a *film* segítségével érhetjük tetten, ill. érthetjük meg teljes mélységében, ezért ezek állnak a bemutatás tengelyében. A kutatás éve alatt több száz aktivitási egységet snittként rögzítettünk a tanórákon a kamerába vágás technikájával. Ezeket a pár másodperces-többperces filmre vett órarészleteket nevezzük *videójegyzetnek* (a videónaplózásra utalva). A dokumentum videók, egyszeri, megismételhetetlen felvételek előrendezés és különösebb korrigáló utómunkák nélkül. Kutatócsoportunk vállalta az amatőr felvételi lehetőségekből, a kötött operatőri mozgásból és a szituatív mozzanatokból következő szabálytalanságokat, olykor hibázásokat, ami időnként zavarhatja a nézőt. A „nyers” videófelvételek kiválogatásánál nem a filmnyelvi és technikai minőség volt a szempont, hanem azt felülírta a jelenettel bemutatható szakmai, pedagógiai érték. A kódolás és válogatás utáni szűréssel a legtanulságosabbak kerültek publikálásra a példatárban. Ezek a kis órarészlet-felvételek rengeteg vizuális információt hordoznak magukban, amit azonban a még avatatlan néző nem biztos, hogy észrevesz. Ezért a modell tantermi megvalósulását, tanórai jelenségeinek értelmezését *láttható elemzések: film annotációk*, azaz *Buda Sára* ragyogó ajánló esszéi segítik.

Ugyancsak új műfaji kísérletünk az ún. *pedagógiai filmetűdök* alkotása. Ezek feliratokkal segített, videójegyzetekből szerkesztett 2-3 perces demonstrációs kisfilmek melyekkel egy-egy tanórai esemény sor kulcsjeleneteit fűzzük össze. Kezdeti próbálkozásainkból 14-et tettünk közzé a Kodály Intézet honlapján⁸, ill. tanári kézikönyvünkben.

⁸ Pedagógiai filmetűdök a Dinamikus énekzene-tanulásról. Válogatás a 2. modell filmanyagaiból Elérés: https://kodaly.hu/kodaly_mta-lfze/galeria-117684

D

A **tanári dokumentum tervezők** és példák gyűjteménye jelentős és kézzelfogható segítség azoknak, akik zenetanítási módszerüket szeretnék megújítani a Dinamikus modell bevezetésével. Ezek *praktikus összeállításként* az Aktív zenetanulás példatárai honlapon (<https://aktivzenetanulas.hu>) kaptak elhelyezést és díjmentes regisztrációval nyilvános elérést 2021 áprilisától.

A multimédia példatár „2. modell” menüpontból nyitható gyűjteménye a Dinamikus tanórákon készült 70-70 *videójegyzetet* és az azokhoz tartozó *tanítási-egység leírásokat* tartalmazza. Ez utóbbiakból mindig az aktualizált hiperhivatkozások segítségével elérhetők a modellhez tartozó olyan szöveges (pdf) dokumentumok is, amelyek a mindennapi tanári munkát segítik a tanítási menet és az órák megtervezésében, megtartásakor: *tanmenetek, minta óraleírások, instrukciós gyűjtemények, repertoár listák*.

A 72 tanórás 1-3. évfolyamokra kidolgozott *tanmenet javaslatokban* színezett alappal emeltük ki azokat a tanórákat, amelyek *zenemozgásos órák* a Kokas-pedagógia szerint. A többi tanórát a zenei írás-, olvasás-, hallásfejlesztés jellemzi *kokasos dalosjáték fókusszal* és a *hagyományos énektanítás* elemeit használva. A *kétféle tanóra-karakter aránya* általában kétharmad-egyharmad a tanéven belül, melyek a fejlesztési célokhoz illeszkedő dinamikával kerülnek ütemezésre. A 36 mintából álló *óraleírás válogatás* a már megtartott és bevált tanórákat írja le teljesen lekövethető részletezettséggel a Dinamikus modell fogalmi készletével, a fejlesztési témakörtől az aktivitási formákon, az eszközök forrásain, a játékleírások, motivációs, inspirációs szövegek bemutatásán át a térhasználatig. A 44 példából álló tanári *instrukciós gyűjtemény*, valamint a 227 példát felsoroló *repertoár listák* a dalosjátékokhoz és a zenehallgatáshoz illeszthető csoportosításban kerültek közlésre az 1-4. évfolyamok tanítására.

A tanulási-tanítási filmjelenetek összességét két nagy blokkba rendeztük el. Ezek a *kreatív dalosjátékok* és az *aktív zenebefogadás* anyagai, amelyek négy évfolyamról és több tanévből hozzák a 30 + 40 példát, amelyek rövidebb-hosszabb (átlagban kettő, de maximum 6 perces) videójegyzetből és a hozzá kapcsolódó összetett tanítási-egység leírásból állnak.

	<p>Megadjuk a dal címét ill. az „élmény-témát”. Röviden megnevezzük a zenei tananyagot. Ajánlott évfolyamot írunk. Példát hozunk a zenehallgatási /éneklési anyagra. Pár mondattal bevezetjük a fejlesztési célokat. A tanulási folyamatot jellemzőire kulcsszavakat adunk. Adatolt videót vetítünk. Tanári instrukciós csokrot mutatunk. Elérhetővé tesszük az órárszletet tartalmazó teljes óra leírását. A videójegyzetekhez ajánló esszét (láttató annotációt) fűzünk. Zeneismereti elágazási lehetőségeket nyújtunk. Megmutatjuk a tanítási egység lehetséges helyét a tanmenetben.</p>	
---	---	---

5. ábra Információk a tanítási egységek tanulmányozásához

Az órárszletet bemutató videójegyzetekhez kapcsolódó tanítási-egység leírások azonos szerkezetben készültek a modell két nagy blokkját illetően a bemutató honlap oldalakon.

A példatár értékét nemcsak az adja, hogy a tanári felkészülést segítő komplett újszerű összeállítás. Zenepedagógiai *jelentősége* abban áll, miszerint a videógyűjtemény segítségével mostani, *az elmúlt öt évben* készült felvételek táthatók arról, hogy **Kokas Klára pedagógiai módszerei a 21. századi gyermekek zenei nevelésében és a magyar közoktatási környezetben is működőképeseek**⁹.

Mérések a közeli és távoli transzferhatások feltárására

Az MTA tantárgy-pedagógiai projektjében az interdiszciplináris MTA-LFZE Aktív Zenetanulás Kutatócsoportban a *pályázó* (Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Kodály Intézet) munkatársai mellett kiemelt szerepet kaptak a *partner intézmény* (Természettudományi Kutatóközpont, Agyi Képző Központ) kutatói. *Dr. Honbolygó Ferenc* vezetésével a *képességmérési, kognitív pszichológia munkacsoport* – tagjai *Dr. Asztalos Kata, Lukács Borbála, Dr. Maróti Emese* – párhuzamosan a zenepedagógiai modellek bevezetésével rendszeresen viselkedéses képességvizsgálatokat és elektrofiziológiai méréseket végeztek 10 kognitív teszt és 2 EEG-paradigmából álló teszt bázis alkalmazásával a zenei és nem-zenei képességek mérésére.

Ezek segítségével a tanulók **komplex képességprofilját** alakíthatták ki, és meghatározhatták a résztvevő négy osztály fejlődésmentét az egyes zenepedagógiai modellek és a hagyományos ének-zene tanítás függvényében. Az „Aktív zenetanulás énekléssel és mozgással – módszerek és hatásvizsgálatuk” kutatás *eredeti terve szerint három tanévet felölelve négy mérési időpont* történt volna az adatfelvétel. Sajnálatos módon a Covid-19 pandémia miatt az utolsó vizsgálatok nem valósulhattak meg. Ennek ellenére a kutatók a rendelkezésre álló vizsgálati anyagokból valid eredményekhez jutottak és tendenciákat is kimutattak az első két tanév hatását illetően.

A hatásvizsgálat eredményeit, kutatás közben több hazai és nemzetközi folyóiratban és konferencián publikálták¹⁰. A legfontosabb megállapításokat a kutatás **záró kötete** (*Honbolygó és Lukács, szerk. 2021*)¹¹ öt tanulmányban foglalja össze. Ezek a zenei transzferhatás kognitív és idegtudományi hátterét, kutatási módszertanát és nemzetközi trendjeit mutatják be általában, illetve konkrétan az aktív zenetanuláshoz kapcsolódó mérések eredményeit a **zenei képességek, a szenzomotoros szinkronizáció, a nyelvi képességek, az intellektus, a végrehajtó funkciók, a kreativitás és a szocio-emocionális készségek** tekintetében.

A tanulmányok közül *Dr. Asztalos Kata: A zenei észlelési és reprodukciós képességek fejlődésének összehasonlító vizsgálata* (26-46. oldalon) és *Lukács Borbála: Az aktív zenetanulási módszerek kognitív és szocio-emocionális hatásainak vizsgálata* (47-66. oldalon) című tanulmányaiból tudhatunk meg vizsgálati eredményeket a *2. modellre vonatkozólag*.

⁹A Kokas Klára életművét összegző gyűjteményes kiadványban eddig csak olyan filmfelvételeket láthattunk (lásd a Zenében talált világ c. DVD album sorozatának 120 jelenetét), melyek akár az 1970-es években készültek és döntően a 20. század utolsó két évtizedéből valók, továbbá iskolai tanításon kívüli programként kerültek megszervezésre, tehát szabadon választott tevékenységek kerültek rögzítésre. (Kokas és mtsai. 2013)

¹⁰ A kutatás publikációinak listája itt érhető el: <https://kodaly.hu/data/articles/122/1221/article-122198/vi.mell.tudomanyos-oktatasi-eloadasok.pdf>

¹¹Honbolygó Ferenc, Lukács Borbála (szerk. 2021.): *Az aktív zenetanulás két modelljének pszichológiai és idegtudományi hatásvizsgálata* (Szerzők: Asztalos Kata, Maróti Emese, Lukács Borbála, Honbolygó Ferenc, Nelli Ni) Támogatott Kutatócsoportok Irodája, Budapest. *Elérés a könyv címe alapján a* https://kodaly.hu/kodaly_mta-lfze/a-kutatas-zaro-produktumai-122204_a_kutatás_záró_produkumai_pontból.

A longitudinális kutatásban *három, aktív zenetanulási* módszertan szerint ének-zenét tanuló osztály (kettő az 1. modell [ebből egyik reál, másik zenetagozatos] és egy a 2. modell alapján); valamint *egy* hagyományos ének-zenei nevelésben részesülő (kontroll, reál tagozatos) osztály vett részt. A Dinamikus modell (viselkedéses tesztekkel) mérésbe bevont 20 fős mintája, mint emelt ének-zene óraszámú csoport (heti 4 óra) az 1. modell emelt szintű osztályával (28 fős minta) kerültek összehasonlításra. Elektrofiziológiai vizsgálatokra nem került sor a 2. modell tanulói esetében.

A hatásvizsgálattal foglalkozó könyv második tanulmányaként *Dr. Asztalos Kata a zenei észlelési és reprodukciós képességek* fejlődését mutatja be. A kutató a zenei képességek vizsgálatát (vagyis a „közeli transzferek” feltárását) végezte el zenei mérőeszközökkel, online és személyes tesztfelvétellel a teljes mintán. A statisztikai elemzések után ezt találta a Dinamikus modellre vonatkozólag az első két tanévet illetően:

„Az emelt óraszámú ének-zenét tanuló osztályok esetében a ritmusészlelés és a tempóészlelés területén nem tapasztaltunk szignifikáns fejlődést.” (Asztalos, 2021: 35. és 4. ábra: 36.)

A *hangmagasság-alapú észlelés területén* (egyszerű hangmagasság-megkülönböztetés, akkordok diszkriminációja, azaz harmóniaészlelés, dallamhallás) esetében mindkét csoportban legalább alacsony szintű szignifikáns fejlődés történt.

Kiemelendő, hogy *„Harmóniahallásból a 2. modell diákjai az első két mérési pontban alacsonyabb teljesítményt nyújtottak ($p < 0,05$), majd a második év végére utolérték az 1. modell diákjait. [...] Ebben a feladatban tehát a 2. modell hozzáadott értéke jelentős.”* (Asztalos, 2021: 37. és 6. ábra: 38.)

A *zenei írás-olvasás alapképességének, az auditív és vizuális modalitás* kapcsolatának vizsgálatában mindkét csoport esetében fejlődés volt tapasztalható a ritmikai és dallami kontextusban. *„A 2. modell diákjai a kezdeti lemaradást a harmóniahallás feladatában is kiegyenlítették a harmadik mérési alkalomra.”* (Asztalos, 2021: 43. és 8. ábra: 38.)

Nem-zenei képességek alakulását, tehát áttételes „távoli transzferek” vizsgálat-sorozatát mutatja be *Lukács Borbála* a kötet harmadik tanulmányában a teljes mintára vonatkozóan a **nyelvi képességek** (olvasási fluencia, fonéma törlés, képi RAN [gyors automatikus megnevezés]), a **végrehajtó funkciók** (verbális fluencia, munkamemória: szám- és számlálási terjedelem) az **intelligencia**, a **kreativitás** és az **empátia** tekintetében. Ezen belül (az 57. oldaltól) a „2. vizsgálat” keretében végzi el az 1. és 2. modell hatásainak összehasonlító vizsgálatát, amelyből a csoportok önmagukhoz mért képesség alakulása is kiolvasható:

„A legtöbb képesség esetében a két emeltszintű ének-zene tagozatos osztály hasonló ütemben és mértékben fejlődött az első két iskolaévben. A második iskolaév végén a 2. modell szerint tanulók szignifikánsan magasabb teljesítményt nyújtottak az olvasásteresztben [...] A kreativitást illetően a 2. modellt követő osztály tanulóinak fejlődésbeli előnye volt megállapítható a második iskolaév végén, [...] (Lukács, 2021: 62.)

Az aktív zenetanulás 1. és 2. modellje szerint tanuló osztályok a fonématudatosság, a numerikus RAN, a végrehajtó funkciók és a nonverbális IQ fejlődésében bizonyultak hasonlóknak. A reál tagozatos osztályokkal ellentétben a zenei osztályok az empátia esetében is számottevően fejlődtek a két iskolaév folyamán. [...] Az olvasási fluenciát illetően a 2. modell szerint tanulók teljesítménybeli előnye volt látható a második osztály végén. [...] (Lukács, 2021: 63. és 3. ábra: 59.)

Annak ellenére, hogy a 2. modell szerint tanuló osztály a kreativitás fluenciáját és originalitását tekintve is alacsonyabb szintű kezdeti teljesítményt mutatott, erőteljes fejlődésével a második év végére számottevően meghaladta az 1. modellt követő osztály kreativitását.”(Lukács, 2021: 63. és 5. ábra: 61.)

A kutató fontosnak tartotta kiemelni, hogy a Dinamikus (2.) modell működésében a kreativitás esetében az iskolai zenetanulás területáltalános transzferhatása volt kimutatható a tudatos, kognitív erőforrásokat igénylő kreatív gondolkodás mérésekor.

„Valószínűsíthető tehát, hogy két év iskolai zenetanulás után a zenei tevékenységekbe ágyazott mozgásimprovizációk kreativitást fejlesztő hatása nem pusztán a zenei modalitásban, hanem már a kreativitás absztrakt, explicit szintjén is megragadhatóvá válik.” (Lukács, 2021: 63.)

Kutatói munkacsoportunk számára ígéretesek és biztatóak a friss kutatási eredmények, amelyeknek köszönhetően kijelenthetjük, hogy a Dinamikus modell *a zenei képességek fejlesztése tekintetében* – már e rövid időszak alatt is – mérhetően tudta bizonyítani, *hogy legalább ugyan olyan jó* eredményeket képes hozni, *mint* a vizsgált *más zenetanítási módszerek*.

A *nem-zenei képességek transzfere tekintetében* kimutatott eredmények több eddigi, tapasztalati úton megszerzett, vagy kvalitatív eszközökkel feltárt megállapításainkat megerősítették (Deszpot, 2014; Deszpot és Vass, 2015; Gáspár és Deszpot, 2015; Vass és Deszpot, 2018).

A Kokas-pedagógiára alapozott Dinamikus modellben nagy lehetőség, hogy a zenemozgás csoportban, tehát közösségi színtérben történik. Számptalan olyan *nonverbális interakcióra* van lehetősége a résztvevőknek, amely a **társas kompetenciákat** (empátia, kommunikáció, együttműködés) fejlesztik.

A Dinamikus énekzene-tanulás kiemelt *„munkaeszköze”* a **kreativitás**, amely különböző mezőkön is megjelenik (pl. expresszív önkifejezés, invenciózus próbálkozások éneklésben, kidolgozott mozgásos prezentációk, szólók). A modell állandó *edzésben tartja a fantáziát* és a tanár pozitívan fogadja a saját szerű megoldásokat, így tehát az alkotókészség (mint többmezős kreativitás) fenntartása az egyik erőssége. A 2. modell esetében, – mivel az Kokas Klára kreatív zenepedagógiájára épül – az eddigi megfigyelések, tapasztalatok, elemzések alapján (Deszpot, 2016; 2018; 2019) várható volt a Dinamikus modell fejlesztői számára, hogy a mérésekben is megmutatkozik a módszertan kreativitást fejlesztő hatása. A meglepetést inkább ennek intenzivitása és gyors megjelenése okozta.

Zárszó

A kutatói munkacsoport osszteljesítménye *kvalifikációnak* is tekinthető. A záró produktumok bizonyítják, hogy lehetséges a Kokas-pedagógia egészes szemléletének, többszintű kreatív gyakorlatának alkalmazása az iskolai ének-zene tanításban.

Ez *mérföldkőnek* tekinthető a Kokas-pedagógia elterjesztésében, belépési pont Kokas Klára zenepedagógus életművének megbecsüléséhez, melyet Kodály Zoltán indított el „előretekintésül” a tanítás és a kutatás területein.

Itt az idő e kreatív zenepedagógia *kanonizálásának elkezdésére*. Hathatósan támogatni kellene, hogy komoly lehetőségekhez jusson és elérhető legyen a Dinamikus énekzene-tanulás mindazok számára, akik elhivatottságot éreznek e módszertan megismeréséhez és alkalmazásához. Mindamelltt *kötelező bevezetése* nem tanácsos az iskolai ének-zene tanításba. Ugyanakkor fontos lenne, hogy minden zenepedagógus-jelölt, az ének-zene tanári, ill. tanítóképzésben résztvevők megismerhessék a Dinamikus modellben rejlő lehetőségeket és értékeket.

A „Dinamikus csoport” fejlesztő-kutatói, alkotó szerzői bíznak abban, hogy eljut hozzájuk minden olyan vélemény, kérdés, kérés és felajánlás, melyekkel ennek az új zenepedagógiai módszertannak a rendszerszintű beillesztése elősegíthető a közoktatásba és tanárképzési, pedagógus továbbképzési portfóliókba¹².

Szakirodalom

Asztalos Kata (2021): *A zenei észlelési és reprodukciós képességek fejlődésének összehasonlító vizsgálata*. In: Honbolygó Ferenc és Lukács Borbála (szerk. 2021.): *Az aktív zenetanulás két modelljének pszichológiai és idegtudományi hatásvizsgálata*. Támogatott Kutatócsoportok Irodája, Budapest. 26-46. *Elérés:* <https://kodaly.hu/kodaly-mta-lfze/a-kutatas-zaro-produktumai-122204>

Buda Sára, Farnadi Tamara és Deszpot Gabriella (2021): *A Dinamikus énekzene-tanulás digitális példatárának bemutatása*. Előadás-bemutató. Új zenetanítási modellek a Kodály koncepció szellemében. Zenepedagógiai Konferencia az MTA-LFZE Aktív Zenetanulás Kutatócsoport 2016 és 2020 között végzett interdiszciplináris kutatásának eredményeiről. Online webinarium (Zoom platform). LFZE szervezésében. 2021. március 27. *Elérés:* <https://www.youtube.com/watch?v=xkjROXqWuxA;3:11-3:57>

Deszpot Gabriella (2014): *Zeneöröm az iskolában. A Kokas-módszer lehetőségei a zenepedagógiában és általában a képességfejlesztésben. Tanító. Módszertani folyóirat. ISSN:0496-8387; 52. évf. 4. sz. / 2014; 25-27.*

Deszpot Gabriella (2016): *Zene és kreativitás. Az alkotóképesség fejlesztése Kokas Klára zenepedagógiájával*. In: Falus András (szerk.): *Zene és egészség*. Kossuth Kiadó Zrt., Budapest 54-75. ISBN 978-973-09-8630-4

Deszpot Gabriella (2018): *Kreativitási szintek, alkotói helyzetek és formái a gyermekeknél a Kokas-pedagógiában*. In: Bodnár Gábor (szerk.): *A művészet és a tudomány megújuló világképe a 21. század művészetpedagógiájában*. Művészetpedagógiai Konferencia, 2018. május 24-26. ELTE BTK, Budapest. 77-78.

¹² A Dinamikus énekzene-tanulás módszertanának kidolgozói a <https://aktivzenetanulas.hu> honlapon megadott e-mail címen (2. modell – „Kapcsolat”) érhetőek el.

- Deszpot Gabriella (2019): *Kokas Klára kreativitásmezői életútja térképén*. Budapest. *Kézirat*. 18
- Deszpot Gabriella (2021): *A Dinamikus énekzene-tanulás modell megszületése*. Plenáris előadás. Új zenetanítási modellek a Kodály koncepció szellemében. Zenepedagógiai Konferencia az MTA-LFZE Aktív Zenetanulás Kutatócsoport 2016 és 2020 között végzett interdiszciplináris kutatásának eredményeiről. Online webinarium (Zoom platform). LFZE szervezésében. 2021. március 27. *Elérés:* <https://www.youtube.com/watch?v=xkjROXqWuxA>; 1:20–1:37
- Deszpot Gabriella és Vass Éva (2015): Multidiszciplináris kutatási lehetőségek a Kokas-módszer vizsgálatára *Parlando*, 2015/1. sz.; 15; *Elérés:* http://www.parlando.hu/2015/2015-1/Deszpot_Vass_KokasKutatasok.pdf
- Deszpot Gabriella, Farnadi Tamara és Buda Sára (Deszpot Gabriella, szerk.) (2021): *Tanári módszertani segédlet a Dinamikus énekzene-tanuláshoz az általános iskola alsó tagozatán*. Támogatott Kutatócsoportok Irodája, Budapest ISBN 978-615-6316-10-3; 59; *Elérés:* https://kodaly.hu/kodaly_mta-lfze/a-kutatas-zaro-produktumai-122204
- Farnadi Tamara, Buda Sára és Deszpot Gabriella (Deszpot Gabriella, szerk.) (2021): *Multimédia példatár az aktív zenetanulás 2. modelljéhez. A Dinamikus énekzene-tanulás oktatási segédeszköz-rendszere és válogatott anyagai*. Támogatott Kutatócsoportok Irodája, Budapest. *Elérés:* <https://aktivzenetanulas.hu>
- Gáspár Katalin és Deszpot Gabriella (2015) Kokas Klára lélekemelő zenepedagógiájáról. *Katolikus Pedagógia* 2015/3-4. szám, AVKF, Vác. ISSN 2080-6191; 67-79.
- Kokas Klára, Vékony Katalin, Rieger Attila, Mihola Péter, Kuzskó Anett és Deszpot Gabriella (szerk. 2013.): *Zenében talált világ. Kokas Klára filmjeiből készült válogatás a szerző magyarázó szövegével*. Tematikus filmgyűjtemény sorozat (4 DVD és kísérlőkönyve); Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, Budapest. 6 óra 10 perc.
- Lukács Borbála (2021): *Az aktív zenetanulási módszerek kognitív és szocio-emocionális hatásainak vizsgálata*. In: Honbolygó Ferenc és Lukács Borbála (szerk. 2021.): *Az aktív zenetanulás két modelljének pszichológiai és idegtudományi hatásvizsgálata*. Támogatott Kutatócsoportok Irodája, Budapest. 47-66. *Elérés:* https://kodaly.hu/kodaly_mta-lfze/a-kutatas-zaro-produktumai-122204
- Mayer Judit (1999): Beszélgetés Kokas Klára zenepedagógussal. *Savaria Fórum*, 1999. december In: Kokas Klára, Lájerné Vera, Furka Bea és Kocsis Melinda (2007, szerk.): *Öröm, bűvös égi szikra. Multimédiás DVD-ROM tanításaimról*. dr. Kokas Klára magánkiadása, Budapest. *Mások írták rólunk* fejezet.
- Vass Éva és Deszpot Gabriella (2018): *A teljes figyelem és a flow-élmény a gyermekeknél a Kokas-pedagógiában*. In: Várad Judit – Szűcs Tímea (szerk.) *A zenepedagógia múltja, jelene és jövője*. Tanulmánykötet a felsőfokú tanárképzés 50 éves évfordulója alkalmából rendezett konferencia előadásából. 230-246.

A cikk ábráit a szerző készítette.

A tanulmány az „Aktív zenetanulás énekléssel és mozgással – módszerek és hatásvizsgálatuk” című projekt keretében készült. A kutatásokat a Magyar Tudományos Akadémia Tantárgy-pedagógiai Kutatási Programja támogatta.

*Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, nyugalmazott tudományos főmunkatárs
<https://lfze.hu/oktatok/deszpot-gabriella-1377>